

UOT: 060.119

KLASSİK TÜRK ƏDƏBİYYATINDA ŞAİR NABİ PEDAQOQ KİMİ

Samirə SƏFƏROVA*

Açar sözlər: Türk ədəbiyyatı, uşaq ədəbiyyatı, təhsil, Nabi, "Hayriyyə"

XÜLASƏ

Hazırda uşaq ədəbiyyatı və təhsili ilə bağlı bir sıra maraqlı tədqiqatlar aparılır. Məlumdur ki, keçmişdə bu iki məsələ ilə birbaşa olmasa da, uşaqlarla bağlı araşdırmalar olub. Belə görünür ki, bu məsələlərlə bağlı ilkin tədqiqatlar qərb mənşəli idi, xüsusən də fransız və ingilis yazıçıları tərəfindən yazılanlar maraqlı idi. Türk ədəbiyyatında uşaq ədəbiyyatı ilə əlaqədar əsərlər o qədər qədim olmasa da, türk mədəniyyətində uşaqların həmişə önəmli yeri olub. Bir sıra müəlliflər, şairlər və pedaqoqlar şifahi və yazılı əsərlərdə uşaqların təhsilinə dair müasir perspektivə tam uyğun olmasa da, uşaqlara diqqət yetirmiş və yazmışlar. Belə şəxsiyyətlərdən biri də XVII əsrdə yaşamış Osmanlı şairi Nabidir. Uşaqların təlim-tərbiyyəsinə əhəmiyyət verən Nabi "Hayriyyə" əsərinin müəllifidir. Məqalədə uşaqların təhsilinə diqqət yetirməklə keçmişdən bu günə olan məsələnin qiymətləndirilməsi, uşaqların təhsilinə istinad edərək araşdırılması təqdim edilmişdir.

Giriş

XVII əsr klassik türk ədəbiyyatı şairləri arasında hikmət və nəsihət şeiri deyiləndə ilk ağla gələn imza şair Nabidir. Ömrünün çox hissəsini Urfa, İstanbul və Hələbdə keçirən bu böyük şair müasirlərinin heyranlığını qazanmaqla yanaşı, hikmət dolu şeiri ilə də təsirini Tənzimat şairlərinə qədər davam etdirmişdir. Bəzi şeirləri zərbi-məsəl kimi işlənən Nabi qəzəlləri və xüsusilə "Hayriyyə" adlı məsnəvisi ilə şöhrətini əsrlərə ötürmüş bir şairdir (1,s.9).

Klassik türk ədəbiyyatında "hikmət şeir məktəbi"nin banisi sayılan Yusif Nabi 1642-ci ildə Urfada anadan olmuşdur. "Hayriyyə" adlı məsnəvisində əsl adının Yusif olduğunu bildirir:

O, öz kərəmindən əta etdi.

Yusif-i Nabinin atasına Xuda (1,s.10)

Nabinin dili, ifadəsi, üslubu özünəməxsusdur. Yaxşı müşahidəçi, təsirli rəvayətçi və sözə hakim olması onu fərqləndirən keyfiyyətlərdəndir. Nabini fərqləndirən başqa bir xüsusiyyət onun dövrünə adi olmayan fikir elementlərini əsərlərində yer almasıdır. Bu səbəbdən də bir çox əsərlərində bədii qayğılarını bir kənara qoyaraq, sözün təsirli və daimi işlədilməsinə üstünlük verir. Nabinin cəmiyyətlə bağlı açıqlamaları və cəmiyyətin diqqətini cəlb etməyi hədəfləməsi onu digərlərindən fərqləndirir.

I. Şair Nabidə maarifçilik

Yenilikçi, maarifpərvər birziyalı şəxsiyyətə malik Nabini günümüzün terminləri ilə fərqləndirən başqa bir xüsusiyyəti də fikirlərini aydın, sadə və birbaşa ifadə etməsidir. Bəzən fəlsəfi dərinliyə, ifadə gücünə malik olduğunu göstərən əsərləri olsa da, ümumiyyətlə, öz təcrübəsini çatdırmağa üstünlük verir. Nabi həyatı boyu təhsilə, tərbiyyəyə və gələcəyə hazır olmaq üçün lazım olan şərtləri yerinə yetirməyə əhəmiyyət vermiş və bu mövzuda çoxlu əsərlər yazmışdır. O, əsərlərində təhsilin əhəmiyyətini və zəruriliyini tez-tez ifadə etməklə, bu prosesdə kimin hansı məsuliyyəti, necə yerinə

*AMEA ak. Z.M.Bünyadov adına Şərqişünaslıq İnstitutu
E-mail: Samire_1980@mail.ru

yetirəcəyini təcəssüm etdirməyə çalışır. Bu səbəbdən Nabi model təqdim etmək, nümunə göstərmək və müqayisə etmək metoduna yer verir.

Nabinin təhsil üçün yazdığı əsərlər arasında diqqət çəkən əsəri “Hayriyyə” dir. Bu əsər “Hayriyyə-i Nabi” adı ilə şöhrət tapmış və uzun illər uşaq tərbiyəsi ilə məşğul olanlar üçün bir dərslik olmuşdur. Əsərin ədəbi keyfiyyəti də çox mühümdür. Əsər nəsihət mövzusunda yazılsa da, müəllifin əsərdəki digər istiqamətlərdə əhəmiyyət kəsb edir. Bu əsər uşaq təlim-tərbiyyəsi ilə bağlı dövrün düşüncəsini üzə çıxarmaqla yanaşı, dövrün ictimai həyatı haqqında da çox aydın təsvir yaradır. Nabi “Hayriyyə” də uşağın xüsusiyyətlərini təyin edərkən onun tərbiyəsindən bəhs edir. Bu yanaşmada onun müqayisəli ifadəsi və formalaşdırıcı anlayışı var. Bu əsərdə dövrün uşaq ədəbiyyatı anlayışı, uşaq tərbiyəsi ilə bağlı düşüncələri, uşağın şəxsiyyəti ilə bağlı təriflər diqqəti çəkir (10, s.6).

II. Soy-kökün təlim-tərbiyədə yeri

Uşağın gələcəyi üçün valideynləri və nəslə önəmlidir. Dünyada önəmli sayılan “soy-kök” anlayışı türk cəmiyyətində də vacib məqamdır. Nabi uşaq inkişafı və uşaq tərbiyəsini əhəmiyyətini açıqlayarkən, ilk növbədə onun nəsil ilə əlaqəsindən bəhs edir: “Hamdü-li'llah nesebün alidür ilm ile ceddü ebün alidür” (11, s.266). Beytdən də anlaşıldığı kimi, Nabi ona övladının hansı soydan gəldiyini xatırladır. Bu xüsusiyyətlərinə görə onun gələcəkdə hörmətli şəxsiyyətə çevrilməsi qaçınılmazdır. Bu anadangəlmə xüsusiyyətlər onun gələcəkdə bu xüsusiyyətlərin əlavələri ilə daha da mükəmməl bir insan olmasına imkan verəcək. Bu anlayış klassik uşaq təhsilində çoxdan qəbul edilmiş və mənimsənilmişdir. Uşağın nəslə, ailəyə yaxşıdırsa, o da yaxşıdır. Əgər pisdirsə, uşağın pis olması ehtimalı da qeyd olunub. Bu vəziyyət ailənin əhəmiyyətini və uşaq tərbiyəsi prosesində mərkəzi rolunu vurğulaması ilə diqqət çəkir. Türk dilindənəslin əhəmiyyətinə dəlalət edən çoxlu deyim və atalar sözləri olduğunu nəzərə alsaq, Nabinin bu mövzuya toxunması təbiidir. Məsələn, “Əsl azmaz bal qoxmaz, qoxusu gəliрсə, yağ iyi gəlir, çünki mənşəyi süddür”. Atalar sözündə zadəganlığın və nəslin vacibliyi vurğulanır. Digər tərəfdən, “ot kökü üstündə bitər” atalar sözündə də nəslin vacibliyi bildirilir. Nabi övlad böyütməkdə nəslin əhəmiyyətindən bəhs edərkən, uşağın tərbiyəsində sosial mühitin və ailənin mövqeyinin əhəmiyyətini də vurğulayır. Bu gün bunun əhəmiyyəti ona görə daha çox başa düşülməlidir ki, ailələr övladlarının mühit üstünlüklərini, sosial mövqələrini müəyyənləşdirərkən onların gələcəyini düşünür və bu istiqamətdə səy göstərirlər. Nabi bu məsələni belə ifadə edir:

“Her ne var cevher-i zati bende.

Cümlemevcudu müheyyâ sende” (11, s.266).

(“Mənim bütün keyfiyyətlərim və şəxsi fəzilətlərim eyni ilə səndə mövcuddur”.)

Nabi sahib olduğu xüsusiyyət və fəzilətlərin övladında da olduğunu iddia edərək yuxarıdakı fikri təsdiq edir. Bəşər övladı bəşəriyyət tarixin ən erkən dövrlərindən başlayaraq özündə və başqalarında bəzi xüsusiyyətlər arzulamışdır. Bunlar iki fərqli strukturu, yəni əsas dəyərləri və xüsusi dəyərləri təqdim edir və bəzən bir-birini əvəz edən şəkildə istifadə olunur.

III. Dəyərlər və təlim-tərbiyə

Dəyər, ehtiyacı olan, istəyən və məqsədi olan bir varlıq kimi insanın əşyailə əlaqəsində meydana gələn hadisədir. Dəyərlər etika, estetika, iqtisadiyyat və fəlsəfədə mühüm və geniş istifadə olunan anlayışdır. Dəyərlərin insanın quruluşunun və varlıq dünyasının dərk edilməsində və izahında çox mühüm yeri vardır (12, s.306). Dəyərlərin bir hissəsi öyrənilərkən, mühüm hissəsi yaşamaqla əldə edilir. Dəyərləri iki hissədə əsas dəyərlər və xüsusi dəyərlər kimi nəzərdən keçirə bilərik. Nabi “Hayriyyə”də də bir çox dəyərə yer verir. Onun əsərlərinin mövzusu olan dəyərlər, fəzilət, yüksək əxlaq, gözəl yaradılış, bilik əldə etmək, və uzaqgörənlikdir (intuisiya). Onun əsərlərində deyilir ki, böyüklərdə bu dəyərlər yoxdursa, uşaqlarda da olmayacaqdır. Beləliklə, uşaqlar bu dəyərləri böyüklər vasitəsilə öyrənəcək və həyatlarına tətbiq edəcəklər. Nabi əsərlərində bu dəyərlərə nə üçün əhəmiyyət verdiyini belə ifadə edir:

“İtmek üçün sana avze-i guş
Olmag için sana sermaye-i huş (12, s.267).

“Qulağına sırğa, sənin üçün hikmətli sərmayə olsun”. Məlum olduğu kimi, uşaqlar böyükləri modelləşdirməklə gələcəklərini formalaşdırırlar. Bu gün müasir təhsil elmi mütəxəssislərinin də vurğuladığı ən mühüm məsələlərdən biri də uşaq üçün nümunələrin yaxşı seçilməsidir. Yanlış seçilmiş nümunənin uşağın gələcəyinə mənfi təsir göstərməsi qaçınılmazdır. Bu mənada Nabi həm söz, həm də hərəkət baxımından uşağın hansı nümunəni seçməli olduğunu ifadə etməklə yanaşı, uşağın gələcəkdə formalaşması lazım olan xüsusiyyətlərə də diqqət çəkir. Əslində əsərin adının bu xüsusiyyətə uyğun olması üçün:

“Kisve-i nazmə kodıkdə hame
Eyledümmamını “Hayri-name” (11, s.267).

“Qələmə nəzm libasını geydirincə, adını “Xeyr-namə” qoydum” deyir.

Keçmişdə uşağın təlim və tərbiyəsi ilə bağlı istifadə edilən ümumi qayda uşağı böyüklərlə müqayisə etmək idi. Bu metod da uşağın mənəvi dünyası və inkişafı çox vaxt nəzərə alınmır. Müasir uşaq təhsili ilə diametral şəkildə əks təcrübə olan bu metod, günümüzdə bəzi ailələr tərəfindən tətbiq olunmaqda davam edir. Nabinin yaradıcılığını bu kontekstdə qiymətləndirmək mümkündür.

IV. Təlim-tərbiyədənin amili

Nabi uşağın gələcəyini formalaşdıracaq davranışlardan bəhs edir. Bu davranışlar iki əsas mövzu ətrafında toplanır. Bunlar, mütləq yerinə yetirilməsi və ikincisi, həyata keçirilməsi vacib olan şərtlərdir. Nabinin fikrincə, uşaq ilk növbədə İslamın əsas prinsiplərini çox yaxşı bilməli və onlara əməl etməlidir. Onun üçün dünya bir binadır. Bu binanın ən xüsusi strukturu islamdır. Buna görə də bu binanın içərisində olanlar çox rahat və dincdirlər. Ondan kənarında olanlar yoxsulluq və şərlə üz-üzədirlər. Uşağın xoşbəxt olması üçün islami binada olması, başqa sözlə desək, islamın tələblərini yerinə yetirməsi lazımdır. Bunun üçün uşaq bu tələblərin nədən ibarət olduğunu çox yaxşı öyrənməlidir. Nabi uşaq təhsilinin birinci şərtini İslamın əsas prinsiplərini çox yaxşı bilmək kimi müəyyənləşdirir. Nabi, “İslamın beş təməli hikmət ölçüsü ilə yüksəldi” deyir. Bu hikmətlərin hər birinin özünəməxsus mənaları var. Uşaq ilk növbədə bunları bilməli və lazım olanı yerinə yetirməlidir. Əslində Nabinin övladının islamın əsaslarını bilməsini istəməsinin əsas səbəbi odur ki, uşağın müsbət davranışının əsasının məhz bu prinsipləri yerinə yetirməklə mümkün olacağına inanır. Yəni uşağın davranışını iman şərti ilə şərtləndirir. Tərbiyə baxımından Nabinin bu yanaşması mübahisəlidir.

Aydın ki, Nabinin bu yanaşması əslində təkcə uşaqlar üçün deyil, hər bir müsəlman üçün bilinməli və yerinə yetirilməli olan bir şeydir. Şair bu fikirləri uşaq və uşaq tərbiyəsi ilə eyniləşdirməklə, xüsusilə gələcəyə hazırlaşmaq və bu hazırlıq üçün tətbiq edilməli olan prinsipləri ortaya qoyur.

Klassik təhsil anlayışında uşaq ayrıca və xüsusi yaş qrupu kimi qəbul edilmir, onun özünəməxsus qavrayış və anlayışa malik olması diqqətdən kənar qalır. Uşaq kiçik bir yetkin insan modeli olmalı olduğu üçün, başqa sözlə desək, böyüklərdə olması lazım olan bütün xüsusiyyətlərin olması arzu edilirdi. Ona görə də dövrün bir çox yazıçı və şairləri, xüsusilə Nabi başda olmaqla, uşağın gələcəkdə necə şəxsiyyət olmasına daha çox önəm vermiş və bu yöndə öz fikirlərini bildirmişlər. Əslində, Nabinin uşağın İslamın beş şərtini yerinə yetirməsini öz prioritetlərindən biri hesab etməsi vəziyyətin müəyyən edilməsindən çox, gələcək üçün narahatlıqdan qaynaqlanır. Mənəvi dəyərlərin uşaqların təhsilinə necə və hansı dövrdə daxil olacağı ilə bağlı araşdırmalar bu mövqeyi rədd edir. Uşağın inkişafının hər dövrü fərqli anlayış və qavrayışlara malik olduğundan Nabinin təkliyinin tutarlılığı müzakirə oluna bilinər. Bununla belə, valideynlərin rəftar və davranışlarının uşağın inanc və davranışlarına müsbət və ya mənfi təsir göstərdiyini də nəzərə almaq lazımdır. Keçmişdə 0-8 yaş arasında şüurlu seçim olmasa da, uşaqların bəzi dəyərləri dərk etdiyi və sonrakı dövrlərdə yerinə yetirdiyi məlumdur.

V. Nəbidə elm öyrənməyin zəruriliyi məsələsi

Məlum olduğu kimi, uşağın tərbiyəsində müəyyən əsas elementlər və onların həyata keçirilməsi üçün zəruri şərtlər vardır. Övladların tərbiyəsində öyrənmənin əhəmiyyətinə diqqət çəkən Nəbi, elm öyrənməyin zəruriliyinə diqqət çəkir və deyir:

“Peyğəmbərin insanlara təklifi “Çində olsa da, get elm əldə et” (11, s.288). Hər şeyi yaxşı bilən insanlardan” “Onun əhlindən bir şey öyrən və onu edərkən onu unutma. Çünki hər şeyi bilmək onun cəhəlatindən yaxşıdır” (11, s.288). Öyrənmək bir prosesdir. Uşaq bu prosesi müxtəlif yollarla tamamlayır. Adətən ailə, mühit və məktəb üçbucağında baş verən bu öyrənmə prosesində birinin (ailə, mühit, məktəb) digəri üzərindəki əhəmiyyəti zaman-zaman arta və ya azala bilər. Ancaq hər biri digəri ilə əlaqəlidir. Nəbi bunu da “İstər camaat, istər sultan, hər kəsin mütləq bir müəllimə ehtiyacı var” şəklində ifadə etmişdir. Bu səbəbdən Nəbi dərs prosesini müəllimlə təcəssüm etdirməyə çalışır.

“Ger reayavü gerek sahib-i tac. Labüd olur üləməyə mohtac” (11, s.289).

“Həm rəiyyət, həm də hakim alimlərə möhtacdır”.

Qoşmalarından da görüldüyü kimi o, bu prosesdə müəllimin, yəni alimlərin rolunu xüsusi qeyd edir. Tədris prosesində mənəvi biliklərin öyrənilməsinə toxunan Nəbi, bu mövzuda insanın yalnız xarici dünyanı öyrənməsinin kifayət etməyəcəyini bildirir. İnsanların öz daxili dünyalarını bilməli və öyrənməli olduğu əsas prinsipləri ortaya qoyur. Əslində insanın davranışını formalaşdıran və yönləndirən ən mühüm elementlər daxili aləmə aiddir. Bu məqamda Nəbi ruhani elmləri hikmət anlayışı ilə eyniləşdirir. Müdrik olmaq üçün “kəşf (ledduni elm)” lazımdır. Kəşf sahibləri bu məlumatı əldə edərkən böyük əzab-əziyyətlərdən keçirlər və onlar da bu bilikləri öyrətməyi çox sevirtilər. Nəbinin nəzərinə görə, övlad tərbiyəsində zahiri elmlə yanaşı, batini elminə də ehtiyac vardır. Nəbi bunun vacibliyini belə bildirir: “Elə bir elm öyrən ki mütləq, onu ancaq sən biləsən” (11, s.289).

Göründüyü kimi, bu bilginin şəxsi və yalnız insanla Allah arasında olduğu başa düşülür. Xülasə etmək üçün, Nəbi öyrənmənin maddi və mənəvi cəhətlərinə diqqət yetirir. Hər birinin digərindən fərqli bir sistemə tabe olduğunu ortaya qoyur. Bu anlayış müasir təhsil sistemində də tətbiq edilir və uşağın tərbiyəsində mənəvi dəyərlər və digər dəyərlər bir-birindən fərqli şəkildə formalaşır.

Ətraf mühitin öyrənmədə mühüm amil olması fikri bir çox təhsil eksperti tərəfindən qəbul edilən bir anlayışdır. Öyrənmə fərd və ətraf mühitin qarşılıqlı əlaqəsi nəticəsində baş verir (7, s.14). Təhsil mühiti öyrənmə-tədris fəaliyyətlərində və öyrənmənin daha səmərəli olmasında mühüm amildir. Buna görə də effektiv tədrisdə ən mühüm elementlərdən biri ətraf mühitdir (7, s.25). Tədris mühiti fərdin öyrənməsi üçün uyğundursa, öyrənmə daha uğurlu və kifayət qədər, mühit uyğun deyilsə, öyrənmə daha uğursuz və qeyri-kafi olur. Bu öyrənmə mühiti fərdin fiziki, emosional, əqli və sosial qarşılıqlı əlaqədə olduğu sahədir. Nəbi isə məkanı təhsil mühitinə uyğunluğu baxımından deyil, zərurət və təmin edəcəyi imkanlar baxımından müasir təhsil anlayışından fərqli bir şəkildə şərh etmişdir. Bu məqamda İstanbul və İstanbulun xüsusiyyətlərini sadaladı; O, övladına İstanbulda olmasının səbəbini belə izah etdi: “Elm və marifə qəbul olunmayacaq, “İstanbul kimi elm və fərasət qəbul edilən bir şəhər bir daha tapılmaz”. Hər kamillik məqamında taparmı? Hər məharətdə miqdar görür, hər istedad öz boyunun ölçüsünü onda görür” (11, s.295). Nəbinin yaşadığı dövrdə İstanbul o dövrün şərtlərinə görə nəinki ən yaxşı imkanlara malik şəhər, həm də təhsil mərkəzi idi. Bu baxımdan düşünmək olar ki, Nəbinin mühitə tədris mühitinin uyğunluğundan çox, zərurət və imkan baxımından baxışı onun təhsilinə verdiyi əhəmiyyətdən irəli gəlir.

VI. Tərbiyədə bəzi anlayışların əhəmiyyəti

Nəbi uşağın sahib olması lazım olan əsas xüsusiyyətlər haqqında müəyyən qərarlar verir. Bunlardan biri də uşağda tamah, həddindən artıq şöhrət və istəklərin olmamasıdır. Onun fikrincə, uşaq gördüyü hər şeyi istəməməli və istəklərində həddi aşmamalıdır. Uşaqların istəkləri şüursuz şəkildə yerinə yetirildikdə davranış pozğunluqları və sosial həyatda uyğunsuzluqlar göstərdiyi müəyyən edilmişdir. Nəbi, “Zəiflərin lütfü varmı? Onun sənə bəxş edəcək mal-dövləti varmı “O acizin

lütf halı varmı, yoxsa sənə bağışlayacaq malı varmı?” (11, s.307). O, qoşmasında da ifadə etdiyi kimi, uşağa xitab edərkən, hər gördüyünə qarşı heç bir istək hiss etməməlidir. Əgər belə davam edərsə, gələcəkdə böyük problemləri olacağını bildirir. Nabi bu qiymətləndirməni İslamın təməl prinsipləri çərçivəsində ortaya qoysa da, bunlar əslində uşaq tərbiyəsi baxımından son dərəcə əhəmiyyətli və zəruri məsələlərdir. Nabi uşağa xitab edir: “Çeşməni yadına salma, Qani Kərəmit olma, Gedaçəm ü deni olma “Gözünü, qəlbini zəngin tut. Xeyirxah olun (zəhmət olmasa) xəsislik və alçaqlıq etməyin” (11, s.308). Tamahkar olmamaqla yanaşı, gözü dolu olmaq, paylaşmaq da əhəmiyyətli bir davranışdır. Bu davranışlar uşaqlıq dövründən başlayır və sonrakı dövrlərdə konkret davranışlar şəklində özünü tapır. Xüsusilə paylaşmağa açıq olmayan uşaqların gələcəkdə sosial fərd olma xüsusiyyətini göstərməsi mümkün deyildir. Belə uşaqların həddindən artıq egoist və böyüklərə hörmət etməyən bir tip olaraq ortaya çıxdığı görülür. Nabi bu vəziyyəti də belə açıqlamışdır: “Zimmət ü himmete bil va’deyi deyn Va’de hulf itmegi bil zatuna seyn “Zimmeti himmet bil. Söz verdiyin şeydən qayıtmağı şəxsiyyətin qüsuru hesab et” (11, s.309).

Az danışmaq və çox dinləmək insanlarda vacib keyfiyyətlərdən biridir. Az danışmaqla deyilənlərin dəyərli olması təmin edilir. Bizim cəmiyyətdə belə bir anlayış var ki, çox danışan adamların dediklərinin mənası yoxdur. “Həyriyyə” də Nabi oğluna az danışmaq çox dinləməli olduğunu belə izah etmişdi: “Bir yol olsun, hikmətin mənası “az desə çox olar” səninlə danışanda. Bir adamın iki quşu olsa, eybi yoxdur, bir ol, iki hamuş desən də “İnsanın bir dili, iki qulağı var. Odur ki, bir deyin, iki susun” (11, s.319).

Səbir insanda olması lazım olan fəzilətlərdən biridir. Ümumiyyətlə, cəmiyyətdə belə bir fikir hökm sürür ki, insanlar səbirli olsalar, istədiklərinə nail ola bilirlər. Atalarımız bu istiqamətdə müxtəlif atalar sözləri, deyimlər demişlər. Nabi də bu məsələyə diqqət çəkir və oğluna tələsməməyi xəbərdar edir və səbirli olmasını diləyir: “Şitab Sabr miftâh-ı ferecdür ber-bab” “İşlərinde tələsmə, səbr et. Səbir qapının astanasında olan bələdan sonra sevincin açarıdır”. Sabrdur ukde-küşa-yı hər kar irişür səbr ilə subha şəb-i tar (11, s.362). “Hər şeyin düyünü açan səbrdir. Qaranlıq gecə belə səbir edib səhərə çatar”. Nabi, uşağa lazım olan xüsusiyyətlərlə bərabər, lazım olmayan keyfiyyətləri də qeyd edir. Yalan və riyanın fəsadlarını açıqlayaraq, yalandan və riyadan həmişə uzaq durmağa çağırır: Kizbdür əsl-i fəsadət-i umur irtikab-ı itmez anı əhl-i şüür. “Hər fitnənin kökü yalandır. Ağıllı insanlar bunu etməzlər” (11, s.342).

Nabi əxlaqi dəyərlər baxımından övladının ümumi mənada aşağıdakı xüsusi dəyərlərə sahib olmasını arzulayır:

1. Mülayim əxlaqlı və dərviş xasiyyətli
2. Təvazökar, gözəl əxlaqlı, güləruz, şirin dilli olmağı.

Nəticə

Bütün bunlara əsasən, Nabinin əsərində qısaca bəhs etdiyimiz əsas tərbiyə dəyərlərinin müəhim hissəsinin ümumbəşəri dəyərlər olduğu görünür. Onun fikirlərindən, belə bir qənaətə gəlirik ki, övladlarımızın tərbiyəsində çox diqqətli olmalıyıq, onların həm fiziki, həm də mənəvi-əqli inkişafı üçün ailələrin üzərinə böyük məsuliyyət düşür.

Nabi bu əsəri ilə insanın uşaqdan tutmuş bütün həyatında olması lazım olan fəzilətlər kimi insana və insani keyfiyyətlərə müraciət etməklə yanaşı, həm də tərbiyənin və uşaq tərbiyəsinin vacibliyini ortaya qoymuşdur. Nabinin verdiyi təsbitləri ana cizgiləri ilə dəyərləndirəcək olsaq, uşağın özündən çox, gələcəkdə necə bir insan olacağı önəmlidir. Nabinin təhsil elmi baxımından baxışları ilə bugünkü təhsil anlayışına uyğun gəlməsə də, onun əsərində yer alan fikir və təkliflərin diqqətəlayiq olduğunu bildirməliyik.

ƏDƏBİYYAT

1. Mehmet Kaplan. Hikmet Şairi Yûsuf Nâbî. Atalay Matbaacılık – ANKARA. 2012.
2. Edith Gülçin AMBROS. YÛSUF NÂBÎ. Çev. Reyhan KELEŞ. Atatük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 35, Erzurum 2011. S.247-252
3. Umit Aktı. ŞairNâbî şiirlerinde dönümin toplumsal ve dini hayatına dair ipuçları. Şair Nabi sempozyumu. Şanlıurfa belediyesi kültür ve sosyal işler müdürlüğü. 13-15 Kasım. Şanlıurfa. 2009. S. 327-340
4. Abdülkadir Karahan. NÂBÎ. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 32. cilt
5. ALİ FUAT BİLKAN. HAYRİYYE. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 17. cilt
6. Mahmet KAPLAN. HAYRİYYE-İ NÂBÎ'DE TİPLER. <http://www.millifolklor.com>. Millî Folklor, 2012, Yıl 24, Sayı 95.s. 31-44
7. Alkan, C. ve Kurt, M. Özel öğretim yöntemleri; Disiplinlerin öğretim teknolojisi. Ankara: Anı. 1998.
8. Bilkan, A. Nâbî hayatı-sanatı-eserleri. Ankara: Akçağ. 2007
9. Büyükkaragöz, S. S. ve Çivi, C.. Genel öğretim metodları; Öğretimde planlama ve uygulama. İstanbul: Beta. 1999.
10. İskender Pala. Yusifi Naim. Hayriyye. Kapı yayınları. İstanbul. 2017.
11. Mehmet Kaplan. Hayriyye-Nabi. (inceleme metin). Doktora tezi. İstanbul. 1990.
12. İsmail Kılıoğlu. Ahlak ve hukuk ilişkisi. Doktora tezi. İstanbul. 1988.

РЕЗЮМЕ

Самира САФАРОВА

Поэт Наби как педагог турецкой классической литературы

Ключевые слова: Турецкая литература, детская литература, образование, Наби, хайрийе

В настоящее время проводится ряд интересных исследований в области детской литературы и образования. Известно, что в прошлом, проводились исследования, связанные с детьми, хотя и не имеющие напрямую отношения к этим двум вопросам. Создается впечатление, что первоначальные исследования по этим вопросам берут начало на Западе, особый интерес вызывают труды французских и английских писателей. Хотя детская литература появилась в турецкой литературе сравнительно недавно, дети всегда занимали важное место в турецкой культуре. Ряд авторов, поэтов и педагогов обращали внимание на эту тематику и писали о детском образовании в устных и письменных произведениях, хотя и не в полной мере соответственно современной точке зрения на детское образование. Одним из таких авторов является поэт XVII века Наби. Уделяя внимание воспитанию детей, Наби написал произведение «Хайрийе». В настоящем исследовании внимание сосредоточено на проблеме воспитания детей, также представлен анализ проблемы от прошлого к настоящему.

SUMMARY**Samira SAFAROVA*****Poet Nabi as A Pedagogue in the Turkish Classical Literature*****Keywords:** *Turkish literature, children's literature, education, Nâbî, 'Hayriyye'*

A number of interesting studies are currently conducted on children's literature and education. It is a known fact that there were studies in the past that dealt with children, though not directly with these two issues. It appears that early studies on these issues were of Western origin, especially the ones written by France and English writers were interesting. Although the studies on children in Turkish literature are not of long history, children have always had a prominent place in Turkish culture. In oral and written works, a number of authors, poets and educators have focused and written on children, though not in complete parallel with the contemporary perspective on children's education. One of such figures is Nâbî, a poet who lived in the 17th century. Attaching importance to children's education, Nâbî wrote *Hayriyye*.

With its focus on children's education, the present paper presents an evaluation of the issue from past to present in reference to children's education.